

SLOBODAN DUŠANIĆ
Filozofski fakultet
Beograd

UDC 929 Papazoglu, F.

OSAMDESET GODINA PROFESORA FANULE PAPAZOGLU

Delo Fanule Papazoglu kao istraživača antičke istorije, profesora i organizatora naučnog i nastavnog rada ispunjava nas iskrenim osećanjima divljenja i zahvalnosti. Krug njenih učenika, prijatelja i kolega nadahnutih takvim osećanjima znatno je širi od kruga priložnika ovoj lepoj svesci *Žive Antike*, koja je – u materijalnim teškoćama svojstvenim klasičnim studijama svuda i svakad - morala ostati tanja no što bi to značajni jubilej Profesora Fanule Papazoglu omogućavao i zahtevao. Još je veći broj onih čija slika starog sveta duguje izvesne bitne dimenzije istraživačkom naporu Profesora Fanule Papazoglu. Ne samo da naš jubilar spada medju retke istoričare koji se bave svim trima etničkim komponentama antike, grčkom, rimskom i "varvarskom", on je obogatio celinu svog predmeta idejama čiji je iticaj i trajan i širok.

Antička Makedonija je u središtu rada Profesora Fanule Papazoglu, od njenih prvih članaka i doktorske disertacije o "Makedonskim gradovima u rimsko doba" (posebna izdanja *Žive Antike* 1, 1957; 380 str.). Disertacija je odmah dobila zaslužena priznanja medjunarodne nauke. Uprkos jezičkim preprekama, postala je osnovna knjiga za pitanja kojima se bavi. Pišući je, autor je pokazao impresivnu – premda nenametljivu – učenost, na rimskoj i grčkoj strani problema podjednako. Još važnije, pokazao je zavidnu dubinu razumevanja istorijskih procesa i njihovih geografskih okvira. Glavni zaključak knjige otkriva da je gradski život u rimskoj Makedoniji bio bogatija, složenija, bolje dokumentovana pojava nego što su moderni istraživači pretpostavljali. Ubedljivost zaključka i opšta vrednost kojom se "Makedonski gradovi" odlikuju kao work of reference doprneli su da se ova studija pojavi, mnogo godina kasnije, na francuskom jeziku (*Villes de Macédoine à l'époque romaine*), medju značnim monografijama *Bulletin-a de correspondance hellénique* (Suppl. 16, Athènes-Paris 1988; 528 str.). U voluminoznom, sjajno napisanom francuskom izdanju "Makedonskih gradova" original je

dopunjen velikim kvantumom novih podataka. Oni su međutim samo potvrdili tačnost osnovnih postavki prvog izdanja, te je srž dela ostala suštinski neizmenjena, kolikogod da su *Villes* nadmašili *Gradove* u nizu važnih pojedinosti.

Rad Profesora Fanule Papazoglu na istoriji stare Makedonije podario je nauci čitavu jednu biblioteku. Epigrafska istraživanja igraju vidnu ulogu u njemu. Izdavanje i tumačenje antičkih natpisa posvedočilo je ne samo retka znanja nego i nastavničke vrline i organizatorske sposobnosti našeg jubilara. Uz učešće saradnika koje je sama formirala, pokrenula je kritičko objavljivanje epigrafske gradje rimskih provincija Gornje Mezije i severne Makedonije. Od prvog korpusa, pod naslovom *Inscriptions de la Mésie Supérieure* (u izdanju beogradskog Centra za antičku epigrafiku i numizmatiku, čiji je osnivač Profesor Fanula Papazoglu), pojavilo se dosad pet svezaka, povoljno ocenjenih među znalcima antičke epigrafike. Uskoro će ući u štampu prva sveska natpisa severne Makedonije (*Inscriptiones Macedoniae Septentrionalis*), deo slavne serije *Inscriptiones Graecae* koju izdaje Berlinska akademija od 1873 godine. Ogroman je doprinos Profesora Fanule Papazoglu kao redaktora tih publikacija - njene izuzetne obaveštenosti o epigrafskim stvarima, preciznosti, praktičnog duha, pouzdanih jezičkih znanja, savesnosti i optimizma. Sigurno je da bez njene erudicije i požrtvovane inicijative ne bismo imali ni *Inscriptions de la Mésie Supérieure* ni *Inscriptiones Macedoniae Septentrionalis*.

Zanimanje za antičku civilizaciju središnjeg i severnog Balkana odvelo je Profesora Fanulu Papazoglu do istorije starih Ilira i susednih naroda. Kao i Makedoniju, Ilire proučava temeljno, iz različitih uglova, u radovima većeg i manjeg obima ali uvek s mnogo novih rezultata, koji obogaćuju kako našu siku o ilirskoj prošlosti tako i naše metode u analizi "varvarskih" društava uopšte. Plodna istraživanja ovog reda je izložila u poznatoj sintezi "Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)" (Sarajevo, ANBiH 1969; 497 str.) koja je 1978. objavljena u engleskom provodu i dopunjenom obliku (*The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times. Triballi, Autariates, Dardanians, Scordisci and Moesians*, Amsterdam (Hakkert); 664 str.). Reč je opet o veoma cenjenom i mnogo korišćenom delu, koje rekonstruiše događajnu istoriju, geo-etničke odrednice i folklornu baštinu pet krupnih, višestruko povezanih plemenskih grupa na širokom prostoru od Bosne do Bugarske, od Dunava do Šar-planine. Najistaknatija od njih, Dardanci, formirala je državu sličnu po složenosti društveno-konstitucionalnog ustrojstva drugim naslednim monarhijama koje su iznikle na severnim granicama grčko-makedonskog sveta. Zahvaljujući jednom od ključnih otkrića do kojih je Profesor Fanula Papa-

zoglu došla u svome ispitivanju starobalkanskog "varvarstva", znamo danas da su političke zajednice najjužnijih predstavnika tog elementa napredovale u razvoju tokom poznoklasičnog i helenističkog doba do stepena prave države. Veliki odjek imala je i ima studija Profesora Fanule Papazoglu *Les origines et la destinée de l'État illyrien: Illyrii proprie dicti* (Historia 14, 1965, 143-79), gde se ovaj evolutivni fenomen dokazuje i tumači na primeru "Ilira u užem značenju imena". Država tog plemena obuhvatala je zemlje od, otprilike, Ohrida do Boke Kotorske.

Konstitucionalna pitanja koja pokreću sačuvani podaci o ranim društvima privlače pažnju našeg jubilara još od studentskih dana. Naročito se bavi položajem, pravnim i stvarnim, nižih društvenih slojeva. Spisak članaka Profesora Fanule Papazoglu - posvećenih, između ostalog, temama kakve su mikenski zemljišni odnosi, hijerodulija, sudbina peregrina u rimskim kolonijama ili procesi helenizacije i romanizacije - jasno svedoče o dubini i obimu njenog rada i na ovom polju. Njena nedavna knjiga *LAOI et PAROIKOI. Recherches sur la structure de la société hellénistique* (Beograd 1997; izd. Centra za antičku epigrafiku i numizmatiku 1; 279 str.) pruža suptilnu analizu neobično složene, kontroverzne gradje o dvema srodnim kategorijama slobodnog ili "politički pasivnog" stanovništva helenističkih država na Istoku. Autor je ubedljivo objasnio specifični društveno-pravni status obeju kategorija okolnošću da one, poreklom iz vremena koja prethode Aleksandrovim osvajanjima, odražavaju realnosti i shvatanja suštinski tudja helenskom polisnom sistemu.

Studija *LAOI et PAROIKOI* pokazuje da će istraživački napor Profesora Fanule Papazoglu davati nove značajne plodove i otvarati nova područja savremenoj nauci o antičkom svetu. Svaki čitalac njenih rasprava i knjiga s radošću iščekuje rezultate njenog daljeg rada. Nema sumnje da će oni razvijati vrednosti njenog naučnog duha koje poznajemo iz već objavljenih tekstova. Te vrednosti se ne mogu ukratko ni predstaviti ni objasniti; podsetimo samo, u glavnim potezima, na osnovna svojstva koja karakterišu rad Profesora Fanule Papazoglu. Usredsredila se na istraživanja temeljnih pitanja društvene istorije i na krupne historiografske oblike. Njen pristup antičkoj prošlosti se odlikuje kritičnošću, samostalnim sudom, spremnošću da revidira sopstvene zaključke, naglašenim poštovanjem preciznog iskaza izvora, sposobnošću da dogadjaje i društvena stanja protumači u svetlosti dijahronih promena. Po svojim temama i dostignućima, Profesor Fanula Papazoglu pripada međunarodnoj nauci i piše o celini antičkog sveta iako nikada ne gubi iz vida važnost regionalnog u univerzalnim procesima niti zaboravlja svoj balkanski zavičaj. Neka je dozvoljeno piscu ovih redova da završi kratkom rečju o jubilarovoj ličnosti. Usred brojnih, zasluženih priznanja visokih ustanova i uglednih pojedinaca, Profesor Fanula Papazoglu je zadržala toplinu,

jednostavnost, i pravdoljubivu humanost velike gospodje i pravog učitelja. Njena plodotvorna briga o naučnom podmlatku i stalnom napretku struke ima korene u plemenitom spoju ljubavi, razuma i aktivističke filozofije života koji je ostvarila uprkos svima nevoljama našeg veka.